

2010-01-29
1 (9)
Dnr 01-2010:125

Redovisning av uppdrag om mål och prov på varje studieväg i svenskundervisning för invandrare (sfi)

Dnr U2008/1045/SV

Regeringsuppdrag (U2008/1045/SV) om mål och prov på varje studieväg i svenskundervisning för invandrare innehåller tre huvuddelar. Skolverket ska

- ta fram nya kursplaner för sfi
- utveckla nya nationella slutprov för B-kursen på studieväg 1, för C-kursen på studieväg 2 och för D-kursen på studieväg 3. De nya proven ska baseras på it-lösningar.
- samla in ett urval av provresultaten för uppföljning och analys på nationell nivå. Skolverket ska lämna förslag på hur uppföljningen bör utformas.

Den del i uppdraget som rör mål redovisades den 26 maj 2008, dnr 01-2008:723.

Enligt uppdraget om mål på varje studieväg skulle Skolverket se över och konkretisera det övergripande målet för sfi samt målen för de fyra kurserna i kursplanen.

De kursplaner Skolverket redovisade relateras tydligare än tidigare till *Gemensam europeisk referensram för språk: lärande, undervisning och bedömning* (GERS).

Betygskriterier utfärdades den 28 maj 2009 och ett kommentarmaterial om de nya kursplanerna, Dnr 62-2009:242, publicerades under våren 2009.

Förslag på uppföljning lämnades till regeringen den 17 februari 2009, dnr 01-2008:723.

Detta är en slutredovisning av uppdraget i dess helhet.

Kursplaner och betygskriterier

Bakgrund

Redan innan sfi-uppdraget kom, hade Skolverket påbörjat ett utvecklingsarbete gällande språken, framför allt engelska och moderna språk, med utgångspunkt i *GERS*. Anledningarna var flera, bl.a. förberedelser inför de förestående uppdragen om kursplanerevideringar för såväl grund- som gymnasieskolan. Skolverket hade där gjort bedömningen att samtliga nuvarande kursplaner i språk behöver vidareutvecklas och anpassas till den utveckling inom området språk, som under senare år

ägt rum bl.a. inom ramen för EU:s och Europarådets arbete. För att underlätta arbetet lät Skolverket översätta referensramen till svenska.

Många frågor har under senare år kommit till Skolverket om relationen mellan svenskundervisning för invandrare och GERS och om möjligheten att få styrdokument som är internationellt jämförbara.

Framtagande av kursplanen

Vid arbetet med att utveckla en ny kursplan för sfi var det naturligt att utgå från GERS, där det gick att utnyttja mallar och tabeller i referensramen för att tydligare beskriva de olika språkliga nivåerna med tanke på en likvärdig betygsättning.

Den språkliga förmågan har delats upp i fem delkompetenser, var och en med mål och betygskriterier. För att ytterligare förtydliga målen innehåller de exempel, något som inte är gängse i alla kursplaner. Samma sak gäller betygskriterierna, där exempel angivits när Skolverket bedömt att det behövs för att tydliggöra kravnivån. En nyhet är också att ord som *lätt* och *enkel* förekommer i kriterierna, något som tidigare inte varit fallet eftersom de ibland kan vara svårtolkade. Här har de brukats när andra ord inte stått till buds.

Kursplanen innehåller inga specifika skrivningar vad gäller döva eller hörselskadade studerande. Däremot, vilket är nytt, finns det i den tillhörande kommentaren ett särskilt avsnitt om möjliga anpassningar för dessa personer.

I arbetet med kursplanen deltog även Nationellt centrum för svenska som andraspråk och andra sakkunniga inom området.

Tydliga mål i sfi-kursplanen

En sådan fråga kan besvaras på många olika sätt. I detta fall blev utgångspunkten, som nämnts, referensramens uppdelning av språkliga färdigheter i fem delkompetenser. Intentionen var att utnyttja dessa i en modell för att konstruera och beskriva målen samt synliggöra progressionen vad gäller svårighetsgrad.

Vartefter processen framskred bestämdes att matrismodellen, dvs. mallen med de fem delkompetenserna i referensramen bibehållna, skulle bli Skolverkets svar på uppdraget om att förtydliga målen. Att dela upp språkförmågan i fem delkompetenser innebär att man synliggör att människors språkförmåga ser olika ut. Man får s.k. ”taggiga” språkprofiler, där någon är starkare muntligt än skriftligt, en annan starkare när det handlar om att skriva osv. Betygsättningen i sfi ska visserligen göras utifrån en helhetsbedömning, där läraren väger ihop de olika färdigheterna till en helhet, dvs. ett betyg, men på vägen dit kan uppdelningen i delkompetenser ha klara pedagogiska fördelar, då det blir tydligt för såväl lärare som studerande var styrkor respektive svagheter finns och vad som behöver förbättras.

De taggiga profilerna kan på sikt användas som underlag för att effektivare planera undervisningen. Man borde t.ex. kunna få undervisning i skriftlig färdighet på B-nivå men muntlig på C-nivå.

Implementering

Att ta fram en ny kursplan betyder att den också måste presenteras och förklaras för dem som ska använda den. I det här fallet handlade implementeringen om flera olika aktiviteter: presentation på Skolverkets webb, via Skolverkets nyhetsbrev, en artikel i tidningen KOM samt genom Nationellt centrum för svenska som andraspråk.

En viktig insats var de rikskonferenser som Skolverket bjöd in till. Konferenserna hölls i Malmö, Göteborg, Stockholm, Umeå och Luleå. Under konferenserna presenterades såväl GERS som kursplanen. Efterfrågan på information och genomgång är fortsatt stor, vilket gjort att Skolverket informerat i ytterligare ett antal kommuner och skolor samt vid olika konferenser. Därutöver besvaras givetvis frågor som kommer via telefonsamtal och e-post till Skolverket.

Kursplanerna har mottagits väl av skolor och lärare och kopplingen till referensramen är man också positiv till. Tillsammans med kursplanerna är GERS ett stöd för att se vilken språklig nivå den studerande befinner sig på.

Nationella slutprov

I den del av uppdraget som behandlar nationella slutprov för sfi fick Skolverket regeringens uppdrag att konstruera nya nationella prov för studieväg 1 kurs B, studieväg 2 kurs C och studieväg 3 kurs D. Enligt uppdraget ska proven vara baserade på it-lösningar och vara tillgängliga för elever med funktionshinder. I regleringsbrev U2009/4322/S ändrades uppdraget så att övergångstiden då de prov som inte är it-baserade får användas, förlängs fram till den 1 januari 2011.

Under 2010 kommer nationella it-baserade slutprov för sfi att erbjudas för kurserna B, C och D med två prov per kurs. Under 2010 kommer också pappersbaserade prov att erbjudas.

Uppdraget att utveckla och konstruera nationella slutprov gav Skolverket till Institutionen för utbildningsvetenskap med inriktning mot språk och språkutveckling (USOS) vid Stockholms universitet. Professor Inger Lindberg är projektledare för provutvecklingen. De nationella proven för sfi har utvecklats vid Stockholms universitet sedan 1996.

Särskilda utmaningar

Två specifika problem eller utmaningar följde på uppdraget. Proven skulle erbjudas elever på både B-, C- och D-nivå och proven skulle vara it-baserade.

Fram till och med 2008 har endast D-kursen prövats med ett nationellt prov. Allt sedan 2002, då fyra kurser inom sfi infördes, har skolor efterlyst nationella prov på fler kurser än D-kursen. De nya proven möter alltså ett sedan länge känt behov.

Elever som går B-kursen på studieväg 1, går denna studieväg för att de är lågutbildade och kursen planeras för en långsammare progression än på studieväg 2 och 3. En elev som inte är funktionellt litterat eller har ett annat skriftsystem än det latinska alfabetet ska få läs- och skrivundervisning inom ramen för sfi. Dessa elever be-

finner sig alltså i ett tidigt stadium av sin språkutveckling på svenska. De elever som möter B-kursproven men också i viss utsträckning C-kursproven är en ny grupp provdeltagare. Det är en fördel att proven görs på flera nivåer.

Det är en stor omställning när det gäller utvecklingen av nationella prov att gå från pappersbaserade prov till it-baserade prov. I Sverige är sfi-provet det första nationella provet som it-baseras. Uppdraget med de it-baserade sfi-proven påskyndade utvecklingen av en provplattform. För att undersöka förutsättningarna för genomförandet av it-baserade prov på skolorna har Skolverket varit i kontakt med ett stort antal skolor och funnit att beredskapen är god på många skolor men att det saknas både kompetens och utrustning på en del skolor. Nedan exemplifieras dessa utmaningar.

Säkerhet – leverans

Att erbjuda it-baserade prov ställer stora krav på en säker distribution. Kraven på säkerhet gäller både pålitligheten i själva leveransen av provet och i behörigheten till åtkomst av prov. När det gäller leveransen har de utprövningar som gjordes under december 2009 visat att leveransen av prov via nätet med uppgifter som innehåller ljud och bild ställer stora krav på skolor och Skolverket. Särskilt ljudfiler är stora och tunga och kräver att skolorna har tillräcklig kapacitet att ta emot dem för flera samtidiga användare. Skolverket arbetar kontinuerligt med att anpassa ljudfilerna i proven för att kunna erbjuda delprov som prövar hörförståelse. I information till skolorna har angivits vilka minimikrav som ställs på datorutrustning för att kunna använda de it-baserade proven. Det är dock ogörligt för myndigheten att säkerställa att dessa krav möts av kommunerna.

Säkerhet – behörighet

Ett it-baserat prov som inte omgärdas av säkerhet i användarhanteringen kan snabbt spridas och bli oanvändbart p.g.a. att provsekretessen bryts. Skolverket bygger därför upp en användarhantering som baseras på en autentiseringprocess. Detta innebär i korthet att en kedja av behörighetsgivning etableras, från huvudmannen via rektor till lärare, provadministratörer och slutligen till elever. Detta system är mycket tekniskt avancerat och kommer att kunna tas i bruk senare under våren 2010. Det innebär i sin tur att behörighetsgivningen under den första tiden kommer att behöva skötas manuellt av Skolverkets personal. Alla prov, fram till dess att autentiseringsprocessen kan tas i bruk, kommer att bli inkommande handlingar hos Skolverket. Under en övergångsperiod kommer därför dessa handlingar att kräva extra resurser att hantera.

Konstruktion – innehållsaspekter

För både it-baserade prov och pappersbaserade prov gäller att de har olika teman och består av delprov som prövar de olika målen i kursplanen. De olika provdelarna prövar läsförståelse, hörförståelse och skriftlig produktion. Muntlig produktion prövas genom samtal och intervjuer. För de it-baserade proven gäller att C- och D-proven består av delprov som vart och ett prövar de olika färdigheterna medan B-provet är integrerat men varje färdighet bedöms för sig.

Enligt progressionen i kursplanen utvidgas elevens språkliga färdigheter från det helt vardagsnära i B-kursen till det mer komplexa och formella i D-kursen. Som nämnts tidigare kan elever på B-kursen ha haft en mycket kort tid i kontakt med det svenska språket och det gör att allt i provet, även det som inte är provuppgifter som t.ex. instruktioner måste övervägas och utprövas mycket noga. Det är centralt att uppgiften prövar det som ska prövas, så att t.ex. resultatet på en uppgift i hör-förståelse inte är beroende av elevens skrivförmåga eller att läsförståelsen inte är beroende av elevens allmänna slutledningsförmåga utan av vad som står uttryckt i texten. Eleven måste förstå vad det är som ska utföras i uppgiften.

För att inte elevens datorvana ska påverka resultatet är det t.ex. viktigt att eleven får hjälp med instruktioner då man dels måste förstå vad som ska göras, dels hur man ska göra det (klicka, dra ...). Instruktionerna får inte vara på en högre språklig nivå än den som testas i provet.

Effekterna av att de nationella slutproven är it-baserade bör utvärderas. Vi vet i dagsläget inte hur det faktum att proven är it-baserade påverkar elevernas provresultat.

Konstruktion – tekniska aspekter

Att konstruera uppgifter och prov att genomföras interaktivt via dator är en annan uppgift än att utveckla ”papper och penna-prov”. I Sverige finns inga it-baserade nationella prov sedan tidigare och det är därför en pionjärverksamhet att utveckla dessa prov. Ett it-baserat prov öppnar givetvis andra möjligheter jämfört med ett papper och penna-prov hur ett prov kan konstrueras. Samtidigt finns olika tekniska begränsningar. Inledningsvis används därför frågeformat som flervalsfrågor, matchning och drag-and-drop-format.

Skolverket började 2008 att utveckla en egen provmiljö för interaktiva prov efter de krav och behov som framkommit från Stockholms universitet. Det pressade tids-schemat har gjort att provkonstruktion och teknisk utveckling pågått parallellt. Svårigheterna att få tekniken på plats visade sig större än Skolverket kunde förutse. Det innebär en risk att fokus i utprovningarna hamnar på tekniska frågor snarare än på provens pedagogiska utformning.

Utprovning och kvalitetssäkring

Eftersom nya elevgrupper ska genomföra proven blir utprovningarna av nya uppgifter omfattande.

En skillnad mellan att pröva ut pappersprov och it-baserade prov är att skolorna inte kan pröva ut provuppgifterna med lika många elever åt gången. En datasal rymmer inte lika många elever som en skrivsal. Det är också viktigt att undvika att eleverna sitter för tätt och kan läsa på varandras bildskärmar. Underlaget för utprovningen kan därför bli mindre än vid utprovning av pappersbaserade prov. Det gör också att det kan bli svårare att samla in dubbla resultat som behövs för att säkerställa provets nivå. Dubbla resultat innebär att man samlar in två provresultat från samma elev, nämligen utprovningensprov och ett ordinarie prov som eleven ändå ska göra. Detta är ett sätt att säkra provets svårighetsgrad. De tekniska be-

gränsningarna har medfört en viss osäkerhet i fastställandet av betygsnivåerna i proven denna första termin.

Genomförande/Implementering

Under hösten 2009 genomfördes sammanlagt sex informationsmöten i Stockholm, Malmö och Göteborg. Målgruppen var lärare, rektorer och it-ansvariga. För att ytterligare sprida information om de nya proven kommer två filmer att läggas på Skolverkets webbsida. Filmerna återger innehållet i informationskonferenserna och återspeglar frågeställningar kring proven på en sfi-skola.

Under hösten 2009 lades också en särskild webbsida upp på www.skolverket.se. Där finns all information till huvudmän, lärare och elever samlad. De it-ansvariga på skolan kan hämta information om hur de gör ett kapacitetstest på skolans datorer. Där återfinns också exempeluppgifter som är tänkta att underlätta för elever och lärare vid förberedelsen av provet. Exempeluppgifterna kan genomföras obegränsat antal gånger och är tänkta att fungera som övningsmaterial både för att lära känna olika uppgiftstyper och för att träna de olika moment som ingår i ett prov.

För att tillmötesgå behovet från skolorna har Skolverket upprättat en supportorganisation. Samtidigt som skolorna måste kunna vända sig till någon med frågor kring proven är ett av Skolverkets största problem vid införandet av de it-baserade proven att verket inte har någon kontroll över kapaciteten på skolorna. Supportorganisationen är en ny, stor och permanent myndighetsuppgift.

Föreskrifter

Skolverkets utgångspunkt var inledningsvis att verket behövde föreskriva om viss teknisk utrustning för att it-baserade prov ska kunna genomföras. Bedömningen har hittills varit att bemyndigandet inte täcker denna typ av föreskrift. En sådan föreskrift skulle förmodligen dessutom bli mycket kostnadsdrivande för kommunerna. Om det inte framgår av föreskriften vilka de tekniska kraven är, kan man heller inte med säkerhet veta att alla utbildningsanordnare kan genomföra proven. Det finns därför två vägar: Endera får Skolverket ett utökat bemyndigande att utfärda föreskrifter eller så bör det finnas prov även i pappersform som under ytterligare en tid kan användas parallellt med införandet av it-baserade sfi-prov.

Uppdraget till Skolverket (U2008/1045/SV) har som nämnts ändrats så att pappersbaserade prov kommer att erbjudas även 2010. Skolverket bedömer att pappersbaserade prov kommer att behöva tillhandahållas åtminstone hela 2011. Skolverket kommer att följa införandet av it-baserade sfi-prov och avser att återkomma till regeringen med en bedömning av hur länge pappersbaserade prov kommer att behövas.

Ett komplicerat uppdrag

Sammanfattningsvis kan man konstatera att uppdraget att erbjuda it-baserade prov ställer stora krav på Skolverket. För att erbjuda de it-baserade proven på ett säkert och kvalitetsmässigt godtagbart sätt krävs en omfattande logistik och ett system som består av flera tekniskt avancerade lösningar. Efter att ha lämnat idén om att

Skolverket i ett första skede skulle bygga ett provkonstruktörsverktyg för sfi-proven beslutades att man skulle använda ett redan befintligt standardprogram. Tiden från beslutet att använda programmet till att proven skulle prövas ut har varit mycket kort. Som nämnts tidigare har konstruktionen av de nya proven och den tekniska anpassningen skett samtidigt. Under mindre pressade förutsättningar skulle den tekniska lösningen ha varit färdig och testad innan provmaterialet började prövas ut i skolorna. Eftersom både innehåll och teknik har behövt utvecklas samtidigt har Skolverkets förutsättningar inte varit tillräckliga för att få alla funktioner på plats i tid. För att kunna nå en högre grad av kvalitetssäkring hade det varit önskvärt att kunna erbjuda proven i mindre skala i en pilotomgång. Nu erbjuds proven till alla sfi-skolor i hela landet vilket innebär en risk för kvaliteten i genomförandet.

Skolverket avser att utreda konsekvenserna av de it-baserade proven för skolor och provresultat.

Slutsatser

Skolverket avser att återkomma i denna fråga i budgetunderlaget för 2011-2013 men gör redan nu bedömningen att Skolverket inte har fått tillräcklig finansiering för uppdraget. För 2011 och därefter årligen bedömer Skolverket att särskilda medel om 10 miljoner kronor för provkonstruktion behöver tillföras myndigheten. Därutöver behöver årligen från 2011 4 miljoner kronor tillskjutas för support och it-utveckling.

Uppföljning av provresultat för sfi

Uppföljningsstatistiken över sfi

Skolverket har ansvaret för att framställa officiell statistik över skolväsende och barnomsorg. I den reguljära statistikinsamlingen ingår uppgifter om elever och resultat i sfi. Insamlingen sköts av Statistiska centralbyrån (SCB) på uppdrag av Skolverket. Den görs från samtliga huvudmän och ligger till grund för den reguljära uppföljningsstatistiken som presenteras på läsårsbasis. Utöver elevstatistik samlas även läraruppgifter in via lärarregistret och kostnadsuppgifter via räkenskapsmandraget. Enligt Skolverkets föreskrifter om uppgiftsinsamling från skolhuvudmännen (SKOLFS 2009:39) ska uppgifterna lämnas två gånger per år. Insamlings-tillfällena avser perioden 1 juli – 31 december respektive 1 januari – 30 juni. De uppgifter som ska lämnas in av skolhuvudmännen för varje kursdeltagare i sfi är följande:

Namn, personnummer, kön, studieväg och kurs, modersmål, utbildningsbakgrund, deltagande i läs- och skrivinlärning, tidpunkt för kursstart (för varje påbörjad kurs), tidpunkt för ev. kursslut (för varje kurs), orsak till kursslut (för varje kurs), betyg på kursen, elevtimmar på kursen, arbetslivsorientering/praktik under kursen.

Insamling av provresultat

Uppdraget till Skolverket var att lämna förslag på hur uppföljningen kan utformas och att insamlingen av provuppgifter ska vara en urvalsinsamling. I delrapporteringen föreslog Skolverket en totalinsamling av provresultat genom att skolorna lämnar in provresultaten till SCB. Skolverket har föreskrivit om insamlingen och första resultat planeras kunna redovisas i samband med den reguljära publiceringen om elever och resultat i sfi den 28 april 2010.

Från och med 2010 kommer de nationella proven i sfi att erbjudas även som it-baserade prov. Huvudmännen kan då välja mellan att genomföra it-baserade prov eller pappersprov. Under 2009 erbjöds enbart pappersprov.

Insamlingsförfarandet kan komma att variera framöver beroende på om proven är pappers- eller it-baserade. Den första insamlingen av provresultat som Skolverket gör avser prov som görs under andra halvåret 2009 och insamlingen genomförs under våren 2010. Insamlingen av dessa uppgifter kommer att samordnas med den reguljära insamlingen från och med denna period.

Skolverket har beslutat att skolhuvudmännen (SKOLFS 2009:39) från och med 2010 ska lämna följande uppgifter om kursdeltagare som genomfört ett nationellt prov: Provversion, provdatum, betyg i färdigheten läsförståelse, betyg i färdigheten hörförståelse, betyg i färdigheten skriftlig produktion, betyg i färdigheten muntlig interaktion och produktion samt sammanvägt provbetyg.

På litet längre sikt kommer provresultat från it-baserade prov att kunna samlas in på ett enkelt sätt och utan att uppgifter behöver lämnas till SCB. Om eleven genomför provet i it-lösningen automatbedöms vissa genomförda uppgifter och vissa delar bedöms manuellt av lärare direkt i it-lösningen, beroende på bl.a. uppgiftstyper. Elevens resultat sparas i it-lösningen i form av lösningen på respektive uppgift, poäng och betyg per delprov och betyg per färdighet samt sammanvägt provbetyg.

Målet är att insamlingen av provresultat integreras med it-lösningen. Det beräknas kunna ske tidigast 2011. Tills dess ska uppgifter om provresultat lämnas till SCB. Huvudmän som väljer att inte genomföra it-baserade prov kommer dock även efter en integrering av insamlingen med it-lösningen att rapportera resultaten till SCB.

Redovisning av provresultat

Att insamlingen av provresultat samordnas med den reguljära insamlingen av elev- och kursuppgifter innebär att publicering av provresultat sker vid samma tillfälle som publiceringen av uppgifter om elever och resultat i sfi. Befintligt tabellverk över resultaten i sfi kommer att utökas med en tabell på riksnivå som visar sammanvägt provbetyg och resultat på de olika färdigheterna. Man kan också tänka sig att publicera resultaten på kommunnivå i de fall det är möjligt, dvs. i de kommuner där antalet genomförda prov är tillräckligt många.

Resultat av proven kommer även att ingå i beskrivande och sammanfattande texter om sfi vilka publiceras i samband med statistikpubliceringen. Skolverket kommer

även att se över möjligheten att göra jämförande analyser av provbetyg och slutbetyg som liknar det som gjorts på grundskola och gymnasieskola.